

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
הפיקוח על הוראת העברית

א בשבט תשפ"ב

3 בינואר 2022

לשאלת הגזרות – הבהרה למורים

חדשים לבקרים עולה שאלת הוראת הגזרות העלולות (החסרות והנחות), ובעיקר שיומן בפעלים ובשמות שבהם השורש אינו נוהג, לכאורה, על דרך הגזרה. הדיון בנושא ער ופורח, ולעיתים הדעות בקרב המורים חלוקות. על כן מובאת פה עמדת הפיקוח על הוראת העברית בהסתמך על מורינו ומורתנו אלה: עוזי אורנן (2016), **דקדוק הפה והאוזן**; שאול ברקלי (1970), **לוח הפעלים השלם**; משה גושן-גוטשטיין (1996), **הדקדוק העברי השימושי**; יהושע בלאו (1971) **תורת ההגה והצורות**; אורה שורצולד (2002), **פרקים במורפולוגיה עברית**.

יצוין כי הדברים שלהלן מובאים לציבור המורים לשם הבהרת הסוגיה הלשונית, אך אין לראות בהם הצעה דידקטית. לימוד המציב את ה"גזרה" כמקוד ההתייחסות מקבע את הנושא בתבניות חשיבה מצומצמות, ומונע מהתלמידים לראות את התמונה השלמה של מערכת הפועל בעברית, לרבות התהליכים הפונולוגיים והמורפולוגיים המשותפים לכל הגזרות. יתר על כן, עיסוק בשיום גזרות איננו העיקר בלימוד בכלל ובהיבחנות בפרט, וכדאי שלא יסיט את המורים והתלמידים מהעיסוק ברעיונות הגדולים.

מיון הגזרות

הגזרות נחלקות לשלושה סוגים עלפי הצורות השונות של הנטייה והתהליכים הפונולוגיים המשותפים.

- **גזרת השלמים**: כאשר כל עיצורי השורש מופיעים תמיד בכל הצורות. גם שורשים בעלי ארבעה עיצורי שורש (מרובעים) וגם שורשים בעלי עיצורים גרוניים משתייכים לגזרת השלמים, עלפי הגדרה זאת.
- **גזרות החסרים**: כאשר אחד מעיצורי השורש מידמה לפעמים ובתנאים מסוימים לעיצור השורש שאחריו, ובמקומו מצוין דגש חזק משלים. יש שעיצור השורש נשמט ולא מידמה. קבוצה זאת כוללת את הגזרות האלה:
 - **חפ"ן**
 - **חפ"י** – גזרה זאת כוללת את ששת השורשים שפה"פ שלהם היא יו"ד ועה"פ שלהם היא צד"י, וכן ואת השורשים יז"ע ויז"ם.
 - **חפ"י** – גזרה זאת כוללת את שמונת השורשים שפה"פ יו"ד שבהם נשמט בבניין קל בעתיד, במקור ובציווי. אפשר לראות בה תת-גזרה בהוראת גזרת נפ"ו.
 - **כפולים (ע"ע)** – אפשר גם לראות בה קבוצה בפני עצמה.
- **גזרות הנחים**: כאשר אחד מעיצורי השורש נאלם בצורות אחדות ובתנאים מסוימים, ואות השורש הופכת נחה. קבוצה זאת כוללת את הגזרות האלה:
 - **נפ"ו**
 - **נע"ו**
 - **נל"ו**

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
הפיקוח על הוראת העברית

- נל"א

- נפ"א – גזרה זאת כוללת את שבעת השורשים שבהם האל"ף נחה בבניין קל בעתיד בלבד.

השורשים מתמיינים לגזרות לפי הנטייה המיוחדת שהעיצורים גורמים לה גם אם חלק מהנטייה משמר את כל העיצורים. לדוגמה: הצורה נְטוּחָה מן השורש נט"י שייכת לגזרות חפ"ן ונל"י הגם שבצורה זאת שלושת עיצורי השורש נכתבים ונהגים.

כתיבת השורשים

• הדרכים התקניות לציון שורש הן באמצעות גרשיים (שר"ש), מקפים (שר"ש) או ללא כל סימן (שרש)

• ציון שורש מגזרת הנחים יתקבל בכל אחת מן הדרכים האלה:

- נפ"י/ו: י-ו-ס-ס, י-ס-ס אֶן ו-ס-ס

- נע"י/ו: ס-י-ו-ס, ס-י-ס אֶן ס-ו-ס

- נל"י/ה: ס-ס-י, ס-ס-י/ה

נפוצה ומותרת גם הכתיבה ס-ס-ה (ואף נהוגה במילון אבן-שושן), עם זאת היא אינה מקובלת בדרך כלל על החוקרים. יש בה כדי לחבל בהבנת הגזרה וליצור בלבול בין שורשי נל"י לשורשים המסתיימים בה"א עיצורית (נ-ג-ה, לדוגמה) והמשתייכים לגזרת השלמים, כמובן. על כך מומלץ שלא להשריש אותה.